

Wprowadzenie

Systematyczne studiowanie opisów przypadków, narastające zaburzenia językowe występujące nierzadko przy uogólnionej deterioracji umysłowej stanowią codzienność praktyki logopedycznej. Choć intensyfikacja badań nad diagnostyką schorzeń mózgowych umożliwia szybkie diagnozowanie zmian ogniskowych i zlateralizowanych zmian zwyrodnieniowych mózgu, to każdorazowo terapeuta mowy i języka staje w obliczu tajemnicy umysłu i stawia sobie za cel odkrywanie tożsamości człowieka z barierą w komunikowaniu się. Dążenie do weryfikacji dotychczasowych osiągnięć naukowo-badawczych logopedii łączy się z poszukiwaniem metodologicznych uzasadnień dla opisu zaburzeń mowy i przekłada na poszukiwanie konkretnych działań stymulujących rozwój mowy czy też odbudowujących obszary w jej zakresie utracone. Złożony i bogaty kontekst dyscypliny, wciąż nowe wyniki badań zmierzają do rozstrzygnięcia kwestii związanych zarówno z werbalnym, jak i niewerbalnym porozumiewaniem się, określają programy terapii zaburzeń mowy i mobilizują do nieustannej aktywności oraz otwartości na wszystko, co dla człowieka, przez człowieka i z człowiekiem stać się może.

Słowne porozumiewanie się polega na byciu w relacji, wymianie myśli i tworzeniu wspólnej przestrzeni komunikacji. Warunkiem koniecznym prawidłowej oceny zaburzeń mowy, która z kolei umożliwia trafną diagnozę i pozwala wyznaczyć skuteczną terapię, jest wyodrębnianie odpowiednich kategorii objawów, nierzadko tworzących złożony kliniczny obraz zaburzeń. Zdolność człowieka do porozumiewania się zajmuje bowiem centralne miejsce w logopedii.

Wyodrębnianie charakterystycznych cech mowy i/lub tworzenie swoistych form jej kształtowania ma swoje źródła. Łączą się one z uszkodzeniami organicznymi, które wywołują nieznaczne objawy, co jest obserwowalne w rozwojowych zaburzeniach mózgowych u dzieci, mogą też stanowić o strukturalnych uszkodzeniach, ich lokalizacji i pogłębiających się deficytach.

Synteza wiedzy medycznej, biologicznej, psychologicznej, lingwistycznej oraz pedagogicznej otwiera nowe perspektywy opisu zaburzeń mowy, przede wszystkim zaś profiluje programy ich terapii. Zakres logopedii – rozpatrywanej szeroko jako opis zaburzeń komunikacji językowej, praca nad przełamywaniem zaburzeń oraz działania służące ich zapobieganiu – wyznacza teoretyczno-praktyczny aspekt dyscypliny.

Tematy i treści artykułów trzeciego tomu „Logopedii Silesiany” zarówno wpisują się w podstawowy zakres naukowych dociekań dziedziny, jak i wskazują nowe idee postępowania terapeutycznego. Refleksji naukowej nad istotą złożonych aspektów komunikowania się towarzyszą szczegółowe opisy klinicznych przypadków. Wskazywanie metodologicznych uzasadnień dla prawideł językowego porozumiewania się oraz analiza zaburzeń komunikacji językowej tworzą przestrzeń nieograniczoną i niezmierną, tak jak nieodpoznane pozostają tajemnice ludzkiego umysłu. Mimo alternatywnych metod komunikacji, jedynie mowa umożliwia szerokie uczestnictwo w społecznym życiu. Słowo „wyzwała człowieka od kontaktów z grupą bezpośrednią i pozwala na kontakt pośredni: dopuszcza interakcję osób w różnym czasie i w odległej przestrzeni. Łamiąc w ten sposób najbardziej rygorystyczne ograniczenia, ograniczenia czasowo-przestrzenne, jakim bezwarunkowo podlega interakcja niejęzykowa”¹. Badaczom „Logopedii Silesiany” nieustannie przyświeca myśl, że człowiekowi, jako istocie społecznej, niezbędne do aktywnego życia jest dążenie do interpersonalnych kontaktów. Dopiero bowiem wchodząc w interakcje, jednostka zdobywa wiedzę, kształtuje osobowość i buduje przestrzeń własnej aktywności².

Zarówno kształtowanie mowy wewnętrznej, jak i jej porządkowanie determinuje właściwy przebieg procesów realizacyjnych mowy. Powiązanie harmonii myśli i mowy w kontekście biologicznych uwarunkowań określa komunikację. Obserwacja procesów realizacyjnych mowy stanowi dla logopedii przestrzeń, którą badacze w rozmaitych układach przedstawiają, chcąc znaleźć sposoby jej uaktywniania, a nierzadko odzyskiwania na wszystkich poziomach.

Autorzy trzeciego tomu „Logopedii Silesiany” łączą się w idei rozpoznawania natury zaburzeń mowy i dążą do opisywania mowy zarówno w jej specyficznych, jak i niespecyficznych kontekstach.

* * *

Artykuły zgromadzone w tomie zawierają wiele cennych teoretycznych wniosków i praktycznych rozwiązań, które ułożono w całość składającą się z trzech zasadniczych części.

W podrozdziale *Logopedia zagraniczna*, otwierającym pierwszą część zatytułowaną *Prace naukowo-badawcze*, zamieszczono dwa artykuły. Pierwszy tekst autor-

¹ S. GRABIAS: *Język w zachowaniach społecznych*. Lublin, Wydawnictwo Uniwersytetu M. Curie-Skłodowskiej 2004.

² Ibidem, s. 258.

stwa Paula Corthalsa, profesora psychologii klinicznej, koncentruje się na klinicznych i logopedycznych problemach kształtowania się mowy, przede wszystkim z perspektywy akustyki. Na podstawie przeprowadzonych badań autor podkreśla rolę suprasegmentalnej prozodii, która ułatwia naukę języka. Ta „pouczająca prozodia” jest porównywana w języku angielskim i holenderskim. Zostały szczegółowo określone różnice w prozodii pomiędzy próbkami mowy kierowanej do dziecka i mowy kierowanej do dorosłych. Wykonano analizę ANCOVA, traktując parametry prozodii jako zmienne zależne, z kolei płeć dorosłych oraz język – jako stałe, a wiek dziecka – jako zmienną towarzyszącą. Hipoteza zakłada, że ton głosu jest używany jako parajęzykowa cecha adresowana do młodszych niemowląt, a niższe tempo mówienia – do starszych dzieci, które zaczynają rozumieć komunikaty werbalne.

Kolejny artykuł, którego autorami są Kristiane M. Van Lierde, Anke Luyten, Kim Bettens, Joseph Buyl, Kevin Goyvaert, Paul Corthals, zawiera ocenę metajęzykowej świadomości homonimii wśród dzieci z rozszczepem wargi i podniebienia. Autorzy prezentują zestawienie wyników językowej świadomości homonimii ze zdolnościami ekspresji i odbioru mowy. Wskazują, że wczesna ocena i leczenie dzieci z rozszczepem wargi i podniebienia zapobiega opóźnieniom oraz eliminuje problemy w nauce. Badaniami objęto 13 dzieci z rozszczepem wargi i podniebienia, w średnim wieku 10,9 (przedział od 9,5 do 12 lat). U niektórych spośród badanych z rozszczepem wargi i podniebienia pojawiły się specyficzne problemy z metajęzykowym uczeniem się, mające związek albo nie z problemami z rozumowaniem przez wnioskowanie i zdolnością do rozumienia na poziomie zdania.

Podrozdział drugi – *Logopedia polska* – obejmuje zagadnienia dotyczące zarówno teoretycznej myśli, jak i strategii badawczo-metodyczno-organizacyjnych, łączące tradycje dyscypliny, a zarazem otwierające przed nią nowe perspektywy badawcze. Autorzy podkreślają znaczenie pozytywnego podejścia w diagnozie logopedycznej (Jacek Jarosław Błeszyński), przedstawiają zagadnienia dotyczące fonemu jako prototypu i kategorii radialnej (Danuta Pluta-Wojciechowska) oraz omawiają rolę podniebienia miękkiego w emisji głosu (Renata Danel). Część opracowań dotyczy patomechanizmów doprowadzających do uszkodzenia głębokich struktur mózgu, m.in. prezentowane są zagadnienia diagnozy i terapii w chorobach neurodegeneracyjnych (Tatiana Lewicka, Daniel Stompel, Iwona Nowakowska-Kempna, Magdalena Boczarska-Jedynak) oraz w zespole zamknięcia (Jolanta Panasiuk). W polu zainteresowań znalazły się także zagadnienia z obszaru neuropsychologii (Dawid Larysz, Konstancja Lubowiecka; Małgorzata Waryszak). Warto zauważyć, że w tomie zamieszczone zostały także artykuły z szeroko rozumianej kultury języka. Podjęto bowiem kwestie relacji między językiem używanym a rozumianym przez słuchaczy osadzonym w teologicznej przestrzeni. Nie było do tej pory prac, w których język kazań, homilii znalazł interpretację w jego normatywno-logopedyczno-dydaktycznej formie (Leszek Szewczyk).

Część druga – zatytułowana *Studia z praktyki logopedycznej* – została pomyślana jako zbiór artykułów przydatnych logopedzie w jego zawodowej praktyce.

Zaprezentowane szkice łączą różne koncepcje na temat postępowania diagnostycznego i terapeutycznego, wpływające z praktycznych doświadczeń, podbudowane niezbędną teoretyczną wiedzą z zakresu logopedii (artykuły: Urszuli Mireckiej, Agnieszki Hankus, Agnieszki Rożek, Dawida Larysza, Elżbiety Minczakiewicz, Katarzyny Milczanowskiej oraz Aurelii Malickiej); w analizie zaburzeń ustnej fazy połykania i oddychania u dzieci w wieku przedszkolnym (Izabela Malicka); w ocenie warunków anatomiczno-czynnościowych, mających wpływ na wymowę studentów wyższych szkół teatralnych (Barbara Sambor).

W ostatniej, trzeciej części tomu, obejmującej *Materiały, pomoce i sprawozdania*, zamieszczone zostały propozycje metodyczne przydatne w codziennej logopedycznej praktyce (Dorota Kamińska, Monika Knychalska). Znalazła się tu również *Kronika splotu jubileuszu studiów logopedycznych Uniwersytetu Śląskiego* (1993–2013).

* * *

Poszukując odpowiedzi na pytania dotyczące etiologii zaburzeń mowy, ich patomechanizmu i symptomatyki, prezentujemy procedury terapeutyczne, umożliwiające mobilizowanie pacjenta do komunikowania się i aktywnego uczestniczenia w relacjach interpersonalnych.

Składając na ręce Czytelników trzeci już tom „Logopedii Silesiany”, mamy nadzieję spotkać się z Państwem życzliwym przyjęciem. Dziękuję autorom i recenzentom za ich cenny wkład w powstanie tomu.

Olga Przybyła